

УДК 338.48

Т. В. Шелеметьєвакандидат економічних наук, доцент
Запорізький національний технічний університет**ПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ**

У статті проаналізовано основні показники економічного значення розвитку туризму в Україні. Досліджено частку прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України. Розглянуто характеристику впливу туризму на загальну зайнятість населення країни. Проаналізовано динаміку створення робочих місць і підвищення зайнятості населення як безпосередньо в туристичній галузі, так і у сфері надання супутніх послуг. Розглянуто прогностичні оцінки Світової ради з туризму і подорожей щодо кількості зайнятого в туризмі населення України до 2027 р. Зазначено специфіку системи оподаткування туристичного бізнесу в Україні. Досліджено динаміку експорту-імпорту туристичних послуг України.

Ключові слова: туризм, прями надходження, показники, зайнятість населення, потенціал, вплив, значення, оподаткування.

I. Вступ

Разом зі зростаючим значенням туризму перед нами постає проблема в оцінюванні рівня його розвитку та визначенні ступеня впливу на економіку загалом. Тому для успішного управління розвитком туризму пріоритетного значення набуває розгляд концептуальних основ його оцінювання з метою подальшого використання з точки зору системного механізму.

Вагомий внесок у теоретичні та практичні аспекти, дослідження питань оцінювання, виявлення тенденцій та перспектив розвитку туризму в Україні зроблено українськими науковцями та дослідниками, такими як: В. Герасименко, Г. Горіна, С. Грабовенська, О. Градінарова, В. Квартальнов, О. Любіцева, М. Мальська, Г. Скляр, Т. Ткаченко, О. Трохимець та ін. Разом з тим, недостатньо дослідженим залишається питання позитивного впливу туристичної діяльності на соціально-економічний розвиток держави загалом.

II. Постановка завдання

Метою статті є аналіз основних показників економічного значення розвитку туризму в Україні.

III. Результати

Туризм та рекреація на основі інтегрованого використання потенціалу країни і факторів виробництва різних галузей сприяє розвитку економіки території. Тому ця галузь економіки потребує точної оцінки з погляду соціально-економічного значення, прогнозування та планування. Становлення і розвиток туризму та рекреації як галузі характеризується системою певних економіч-

них показників, які відображають кількісний обсяг реалізації туристичних послуг та економічні показники виробничо-обслуговувальної діяльності суб'єктів господарювання.

До основних показників економічного значення розвитку туризму, що використовують в Україні, належать такі: обсяг туристського споживання, зайнятість у сфері туризму, сума податків, що надходить до бюджету від туристичної діяльності. На відміну від української, міжнародна система включає такі показники: валовий внутрішній продукт, створений туристичною галуззю, експорт туристичних послуг, імпорт туристичних послуг, пряма зайнятість у сфері туризму [12, с. 158].

Україна є державою, яка характеризується високим туристично-рекреаційним потенціалом. Разом з тим, він розкритий не повністю, про що свідчить частка прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України за останні десять років (рис. 1).

У 2016 р. прямий внесок від туристичної діяльності до ВВП України склав 34,8 млрд грн (1,5% ВВП). Очікується, що частка прямих надходжень від туризму до ВВП України у 2027 р. зросте на 2,8% (до 47,9 млрд грн), що складе 1,7% ВВП [14]. Це, насамперед, відображає економічну активність готельної галузі, туристичних агентів, авіакомпаній та інших пасажирських перевезень. Але це також включає діяльність ресторанів та індустрії відпочинку, які безпосередньо підтримують туристів.

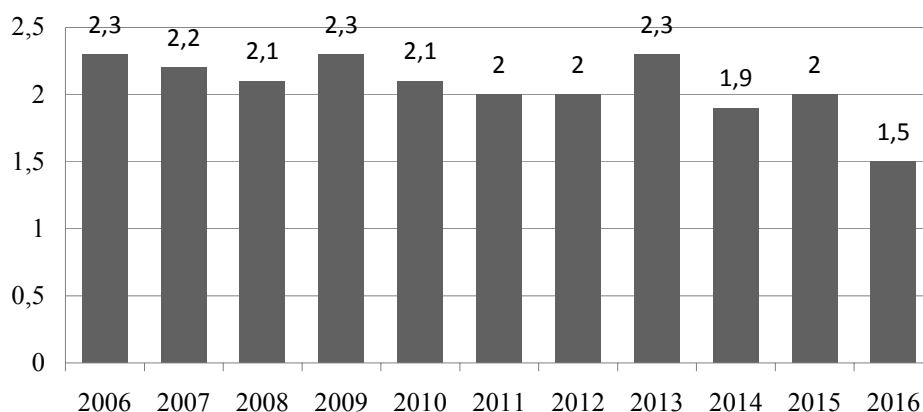

Рис. 1. Частка прямих надходжень від туризму до ВВП України, %

Джерело: складено автором за даними [11; 14].

Прямий внесок туристичної галузі у ВВП відображає «внутрішні» витрати на подорожі та туризм (загальна сума витрат на туризм у межах конкретної країни резидентами і нерезидентами), а також витрати уряду на туристичну галузь, безпосередньо пов'язані з відвідувачами, що приїжджають з культурними або рекреаційними цілями. Цей метод узгоджується з визначенням частки туризму в ВВП, зазначеним у Методичних вказівках про розрахунки (Рекомендована методологічна основа TSA: RMF 2008) [15].

Туризм припинив бути підгалуззю економіки, та перетворився на сферу діяльності, в межах якої суб'єкти близько 50 галузей економіки реалізують товари та послуги, спрямовані на задоволення потреб мільйонів індивідуальних та організованих туристів і мандрівників, створюють додаткові робочі місця, підвищуючи тим самим зайнятість населення та сприяючи скороченню безро-

біття в державі. У сучасній світовій економіці на туристичну галузь припадає одне робоче місце з 11 робочих місць у світі, що доводить стійкість галузі під час світового економічного спаду, перетворює її на ключовий фактор конкурентоспроможної, високоефективної диверсифікованої економіки [2, с. 133].

За оцінками Світової ради з туризму і подорожей (World Travel and Tourism Council, WTTC) [15], в Україні за рахунок туристичної галузі у 2016 р. було створено 247 тис. нових робочих місць, що складає 1,3% від загальної зайнятості населення (рис. 2).

Разом з тим, враховуючи вплив туризму на зайнятість у супутніх галузях економіки України, загальна кількість робочих місць, створених у 2016 р. завдяки туризму (як прямо, так і опосередковано), оцінюється у 923 тис. осіб, що складає 5% від загальної кількості зайнятого населення.

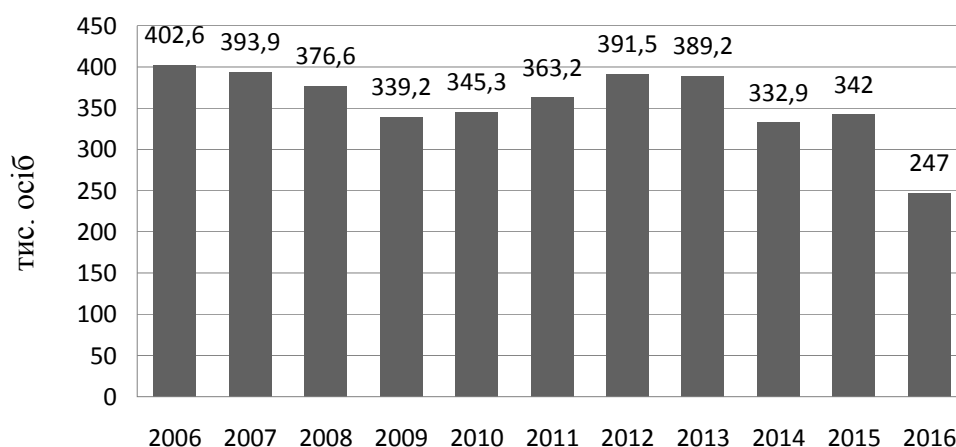

Рис. 2. Динаміка кількості зайнятих у туристичній галузі в Україні, 2006–2016 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором за даними [10; 13].

Різне зниження ділової і туристичної активності, зменшення доходів населення, погіршення соціально-економічного становища, нестабільна політична ситуація у країні при-

звели до зниження привабливості держави для іноземних туристів і як наслідок – до стрімкого падіння частки зайнятого населення в туристичній галузі. Так, кількість безпосеред-

ньо зайнятих в туристичній галузі в Україні у 2016 р. знизилась на 95 тис. осіб (38%).

Економічна криза в 2013–2016 рр., анексія Криму та військові дії на сході країни, відсутність ефективного соціального діалогу та цілеспрямованої державної політики зайнятості призвели до загострення негативних явищ у соціально-економічній сфері. Низька купівельна спроможність та падіння рівня життя працездатного населення генерують зростання міграційного відпливу. За різними оцінками обсяг міграції сягає 2–6 млн осіб, тобто майже кожен четвертий українець є трудовим мігрантом [8].

Але WTTC та світова туристична організація (World Tourism Organization, UNWTO) [14] прогнозують збільшення кількості зайнятого населення в туристичній галузі України. За прогнозними оцінками WTTC та UNWTO, до 2027 р. безпосередня кількість зайнятих у туристичній галузі в Україні зростає на 3,2% та становитиме 1 092 тис. осіб – 5,7% від загальної кількості зайнятого населення.

Розвиток туризму має привести не тільки до перерозподілу капіталу і робочої сили з однієї галузі в іншу, а ще й до отримання додаткових коштів з інших країн, туристи з яких охоче б відвідали Україну. Коли туристичні підприємства почнуть працювати з іноземними туристами, кількість охочих працевлаштуватися в цій сфері стрімко зростатиме, від претендентів стануть очікувати більш високої кваліфікації та професійної підготовки (знання кількох іноземних мов, володіння діловими навичками та ін.), головною конкурентною перевагою стане продуктивність праці потенційних працівників [4, с. 49].

Стосовно суми податків, що надходять до бюджету від туристичної діяльності, в Україні вони мають певні особливості. Це

зумовлено особливим характером операцій з надання туристичних послуг, які передбачають широке використання посередницьких схем, та наявністю спеціальних норм у Законі про податок на додану вартість і Законі про прибуток.

На сьогодні в Україні існує два основних види оподаткування туристичної діяльності: загальна система оподаткування, обліку та звітності (передбачена законодавством України); спрощена система оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва [5].

З точки зору оподаткування, найбільшу складність становить облік податку на додану вартість і податку на прибуток за операціями з надання туристичних послуг. Специфіка системи оподаткування туристичного бізнесу в Україні полягає в тому, що податки впливають на виробничу діяльність підприємств, на їх прибутковість, платоспроможність, фінансову стійкість, конкурентоспроможність продукції. Рівень цього впливу залежить від системи оподаткування – самого складу податків, методів їх стягнення, стабільності та досконалості податкової системи. Вплив окремих податків на доходи бюджету і діяльність підприємств залежить, насамперед, від бази оподаткування: чим ширша база цього податку, тим суттєвішою може бути сила його впливу.

Як було раніше зазначено, за міжнародною системою до показників економічного значення розвитку туризму належать також експорт та імпорт туристичних послуг. За 2008–2016 рр. експорт послуг, пов'язаних з подорожами, зменшився на 41% (291 939 тис. дол. США), а імпорт послуг збільшився на 42% (177 212 тис. дол. США) відповідно (рис. 3).

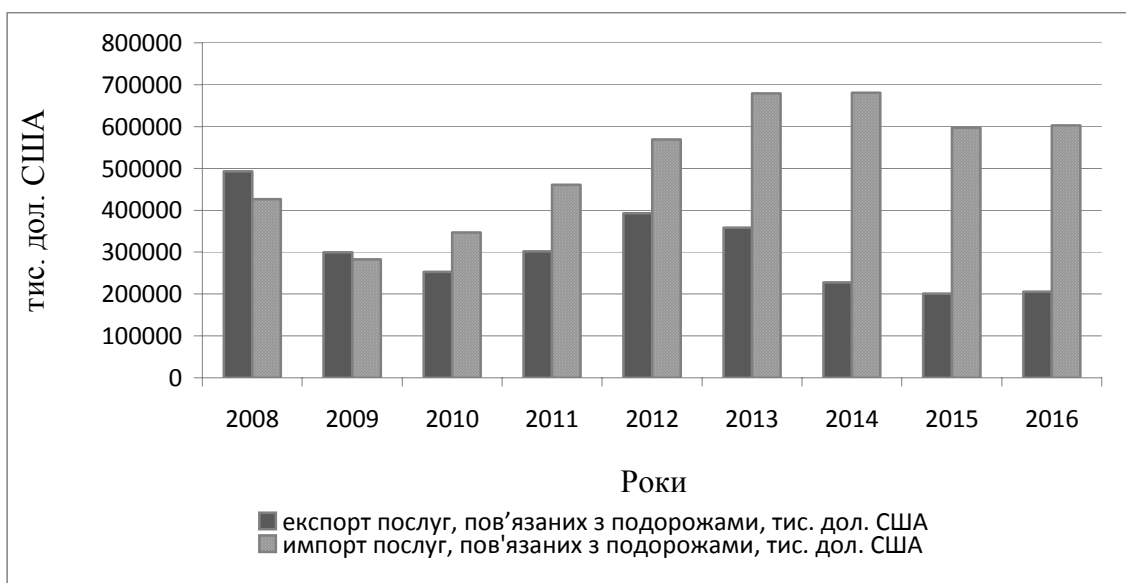

Рис. 3. Динаміка експорту-імпорту туристичних послуг України за 2008–2016 рр.

Джерело: складено автором за даними [1; 6].

Світова економічна криза та зниження попиту на туристичні послуги призвели до різкого зниження обсягів як експорту, так і імпорту послуг, пов'язаних з подорожами в 2009 р. на 33,69% та 39,49% відповідно [3]. Особливістю зовнішньої торгівлі послугами, пов'язаними з подорожами, протягом 2008–2016 рр. було домінування імпорту послуг над екпортом. Однак зростання попиту на закордонний туристичний продукт та обсягів виїзного туризму в 2013 р. призвели до різкого збільшення імпорту (22,17%) та зменшення експорту (5,81%) послуг, пов'язаних з подорожами, що стало причиною від'ємного сальдо платіжного балансу за статтею "Подорожі".

За даними Світового економічного форуму, у сфері подорожей і туризму в 2017 р. Україна серед 133 країн світу посідає лише 88 місце (за індексом конкурентоспроможності сектора подорожей і туризму) [14]. Тому саме ця сфера залишає великі можливості для пошуків та більш активної діяльності.

IV. Висновки

Туристика галузь відіграє значну роль у формуванні ВВП і забезпеченні зайнятості населення. Динаміка кількості зайнятого в туристичній сфері населення України характеризується нестабільним розвитком. Основною причиною цього є її чутливість до коливань зовнішнього середовища (соціально-економічний розвиток держави, зміна платоспроможності населення, стан політичної стабільності тощо). Незважаючи на значний ресурсний та рекреаційний потенціал України, частка сфери туризму у формуванні робочих місць залишається невисокою.

Туристика галузь може стати важливим чинником економічного зростання як окремих регіонів, так і всієї України, оскільки зумовлює підвищення попиту на продукцію національної промисловості, розширення співпраці в будівельній сфері, розвиток торгівлі, транспортної інфраструктури, сільськогосподарства, що загалом забезпечує зайнятість і підвищує доходи населення.

Список використаної літератури

1. Динаміка структури експорту-імпорту послуг. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Горіна Г. О. Роль туристичної галузі у підвищенні зайнятості населення в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*: електронне наукове видання. Миколаїв, 2015. № 4. 133–135 с.

3. Горіна Г. О. Соціально-економічне значення туристичної галузі в економіці держави. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. № 4. С. 104–109.
4. Градінарова О. О. Аналіз впливу туристичної галузі України на зайнятість населення. *Економічний аналіз*: зб. наук. пр. Тернопільського нац. екон. ун-ту. 2012. Вип. 11. Ч. 4. С. 46–50.
5. Гуріна Є. С. Специфіка системи оподаткування туристичного бізнесу в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). С. 734–738.
6. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Скляр Г. П., Дробиш Л. В., Вишневецька Л. І. Показники розвитку сфери туризму в Україні: напрями удосконалення та гармонізація з міжнародними стандартами. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 2 (48). С. 157–162.
8. Статистика по занятости и безработице в Украине 2015–2016. URL: <http://zet.in.ua/statistika-2/statistika-po-zanyatosti-i-bezrabotice-v-ukraine-2015-2016/>.
9. Трохимець О. І. Розвиток туризму в Україні та його стратегічне значення для національної економіки. *Держава та регіони*: наук.-виробн. журн. 2012. № 3. С. 62–67.
10. The Travel and Tourism Competitiveness Report 2015. URL: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2015/index-results-the-travel-tourism-competitiveness-index-ranking-2015>.
11. The Travel and Tourism Competitiveness Report 2017. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf.
12. Travel and Tourism Economic Impact 2015. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Ukraine2015.pdf>.
13. Travel and Tourism Economic Impact 2017 Ukraine. URL: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf>.
14. Travel and Tourism Economic in Ukraine / WTTC Travel and Tourism Economic Impact 2012. Ukraine; London, 2012. 24 p. URL: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/ukraine2012.pdf.
15. World Travel and Tourism Council. URL: <http://www.wttc.org>.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2017.

Шелеметьева Т. В. Показатели экономического значения развития туризма в Украине

В статье проанализированы основные показатели экономического значения развития туризма в Украине. Исследована доля прямых поступлений от туристической сферы в ВВП Украины. Рассмотрена характеристика влияния туризма на общую занятость населения страны. Проанализирована динамика создания рабочих мест и повышения занятости населения как непосредственно в туристической отрасли, так и в сфере предоставления сопутствующих услуг. Рассмотрены прогнозные оценки Всемирного совета по туризму и путешествиям по количеству занятого в туризме населения Украины до 2027 г. Отмечена

специфика системы налогообложения туристического бизнеса в Украине. Исследована динамика экспорта-импорта туристических услуг Украины.

Ключевые слова: туризм, прямые поступления, показатели, занятость населения, потенциал, влияние, значение, налогообложение.

Shelemetieva T. Indicators of Economic Significance of Development of Tourism in Ukraine

The article analyzes the main indicators of the economic importance of tourism development in Ukraine. The share of direct revenues from the tourism sector to the GDP of Ukraine is researched. In 2016, the direct contribution from tourism to the GDP of Ukraine amounted to 34,8 billion UAH (1,5% of GDP).

The article describes the impact of tourism on the total employment of the country's population. The dynamics of job creation and increase of employment of the population both in the tourism industry and in the field of providing related services are analyzed. According to the World Travel and Tourism Council (WTTC) [16] in Ukraine, at the expense of the tourism industry, in 2016, 247 000 new jobs were created, representing 1,3% of the total employment of the population.

The projected estimates of the World Council for Tourism and Travel with regard to the number of employed people in tourism of Ukraine until 2027 are considered. According to the forecasts of the WTTC and UNWTO, by 2027 the direct number of employed in the tourism industry in Ukraine will grow by 3,2% and will amount to 1 092 thousand people – 5,7% of the total employed population.

The specifics of the taxation system for tourism business in Ukraine are noted. The specifics of the taxation system for tourism business in Ukraine is that taxes affect the production activity of enterprises, their profitability, solvency, financial stability, and the competitiveness of products. The level of this influence depends on the system of taxation – the very composition of taxes, methods of collection, stability and perfection of the tax system. The impact of individual taxes on budget revenues and the activity of enterprises depends, first of all, on the tax base – the wider the basis of this tax, the more powerful its influence may be.

The dynamics of export-import of tourist services of Ukraine is researched. For 2008–2016, travel-related services exports decreased by 41% (\$291 939 thousand) and service imports increased by 42% (\$177 212 thousand), respectively. According to the World Economic Forum in the field of travel and tourism in 2017 Ukraine among the 133 countries of the world occupies only 88th place (according to the index of competitiveness of the travel and tourism sector). That is precisely why this field leaves room for more searching and more active activity.

Key words: tourism, direct income, indicators, employment, potential, influence, value, taxation.